

Л.М. Калініченко

ORCID id 0000-0003-1220-1590

ІДЕЇ О. САВЧЕНКО ПРО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (1970–1990-ті рр.)

У статті висвітлено психолого-педагогічні погляди О. Савченко на шляхи формування творчого мислення молодших школярів. Акцентовано увагу на дослідженнях ученим порівняння та інших видів мисленнєвих операцій, оволодіння якими розглядається як запорука розвитку творчого й інших видів мислення в учнів 1–4 кл. Розкрито бачення О. Савченко зв'язку між мисленням та розумовим розвитком дітей, а також тлумачення нею поняття «творче мислення». Висвітлено вплив пізнавальної активності й самостійності учнів, а також мисленнєвих операцій, зокрема порівняння, на формування творчого мислення дітей. Обґрунтовано вплив змісту та методів навчання на формування мислення учнів. Аргументовано актуальність використання ідей О. Савченко у сучасному навчально-виховному процесі початкової школи.

Ключові слова: О. Савченко, молодший шкільний вік, пізнавальна активність, пізнавальна самостійність, розумовий розвиток, творче мислення.

© Калініченко Л.М., 2017

Вступ. Сучасне реформування системи освіти в Україні пов'язане не лише із запровадженням радикальних змін, а й з добором кращих зразків інтелектуального та духовного педагогічного досвіду людства. Нині мету, зміст і стратегічні напрями зрушень у цій соціально значущій галузі життя держави на законодавчому рівні визначено відповідно до світових стандартів, про що йдеться у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2011), Законах України «Про освіту» (1991, 2006), «Про загальну середню освіту» (1999), Концепції Нової української школи (2016). Так, зокрема, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2011) обґрунтовано таке концептуальне положення: «Ключовим завданням освіти у XXI столітті є розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє» (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки). Його різновидом, на нашу думку, є творче мислення. Саме воно визначає досягнення особистістю успіху в соціумі. Завдяки сформованому творчому мисленню учні, маючи ґрунтовні знання, можуть застосувати їх у повсякденному житті, знаходити шляхи розв'язання нестандартних ситуацій, вправлятися у творенні нового.

Аналіз сучасних досліджень. Проблема формування творчого мислення молодших школярів є актуальною і на сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти, а тому була і нині залишається предметом досліджень багатьох українських та зарубіжних учених.

Серед дидактив вивчення питань, пов'язаних із формуванням творчого мислення, займалися

І. Лернер, В. Паламарчук, М. Скаткін, О. Федоренко та інші. Реалізацію логічної складової при формуванні ключових компетентностей учнів початкової школи у навчально-виховному процесі досліджували В. Осинська, Н. Рогановський, С. Саранцев, З. Слєпкань, Н. Тарасенкова та інші. Формуванню творчого мислення на уроках математики приділяли увагу методисти Л. Латотін, І. Нікольська, А. Столяр.

Психологічні аспекти формування творчого мислення представлені в працях Л. Виготського, В. Крутецького, О. Леонтьєва, О. Лука, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Рибалки, С. Рубінштейна та багатьох інших вчених. Шляхи та засоби формування творчого мислення молодшого школяра розглядали у своїх дослідженнях Ф. Вінниченко, Ю. Музика, О. Пацалюк, С. Скворцова. Роль підручників у формуванні творчого мислення учнів початкової школи розкрили у дисертаційних дослідженнях Л. Височан, Н. Замашкіна. Творче мислення як необхідну складову креативного розвитку молодшого школяра розглядає Ю. Курята. Чинники та ознаки формування мислення учнів початкової школи на уроках математики є предметом дослідження О. Василенко.

Нами було встановлено, що в педагогічній науці єдиного підходу щодо формування творчого мислення не визначено. Вченими розроблено різні аспекти цієї багатогранної проблеми. Результати досліджень довели, що відсутність системи роботи з формування творчого мислення веде до того, що у процесі навчання діти, маючи ґрунтовні знання з основ наук, не завжди можуть застосувати їх на практиці, чітко, послідовно та аргументовано доводити власну думку,

вирішувати поставлену проблему, проявляючи ініціативу, винахідливість.

Дослідженням і водночас розв'язанням проблеми формування творчого мислення у молодших школярів ще з кінця 1960-х років активно займається відомий український вчений, академік Олександра Яківна Савченко. На її думку, творче мислення молодших школярів формується разом із виробленням вміння навчатися, розвитком пізнавальних здібностей та інтересів учнів. Вона стверджує, що між розвитком інтелектуальної сфери дитини та її творчими здобутками у будь-якій діяльності, пов'язаній з творчістю, існує тісний взаємозв'язок (Савченко О.Я., 1997, с. 171–172). О. Савченко розглядає творче мислення як важливий компонент у формуванні загальнонавчальних умінь (а згодом і ключових компетентностей школярів. — Л. К.) і доводить необхідність вироблення в учнів умінь порівнювати як важливої складової у розвитку мислення взагалі (Савченко О.Я., 1971, с. 27).

Слід зазначити, що учений досліджувала прийоми розвитку мислення молодших школярів ще на початку своєї наукової діяльності, коли у 1967 р. вступила до аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки.

Мета статті — проаналізувати психолого-педагогічні ідеї О. Савченко про формування творчого мислення в учнів початкових класів з позицій сьогодення.

Серед багатьох проблем, дослідженням яких займалася Олександра Яківна, виняткове місце посідає вивчення особливостей формування в учнів початкової школи вміння порівнювати. «Порівнюючи, молодші школярі, не тільки уточнюють і конкретизують наявні знання, — зазначала вчений, — а й узагальнюють, роблять висновки за аналогією, оволодівають прийомами пізнавальної діяльності» (Савченко О.Я., 1971, с. 12). Так, у статті «Порівняння на уроках у 1–3 класах» (1970), розглядаючи роль методу порівняння у процесі оволодіння знаннями молодшими школярами, дослідниця зазначала: «Досвід застосування порівняння на уроках української мови й математики у процесі навчання приводить до висновку, що найчастіше цей прийом учителі використовують для введення нових понять або уточнення і поглиблення уже відомих дитині з власного життєвого досвіду» (Савченко О.Я., 1970, с. 36).

Слід зазначити, що О.Я. Савченко особливу увагу приділяла поетапному формуванню вміння порівнювати. Вона виділила у цьому процесі три етапи: підготовчі вправи, опанування послідовності розумових операцій порівняння, узагальнення суті прийому. Створена нею модель поетапного формування вміння порівнювати була апробована у навчальному процесі з учнями 2 кл. СШ № 129 м. Києва. Описуючи результати

експериментальної роботи, Олександра Яківна зазначала: «На етапі підготовчих вправ значна увага приділялась умінню аналізувати слова, речення, описувані різні об'єкти <...>. Особливо корисним для розвитку вмінь — є складання учнями описів відомих предметів» (Савченко О.Я., 1972, с. 33). Погоджуємося з думкою Олександри Яківни, що саме за такої методики «молодші школярі досягають найбільших успіхів».

Після успішного захисту кандидатської дисертації за темою «Дидактичний прийом порівняння як засіб навчання і розвитку молодших школярів» (1971) О. Савченко й у своїй подальшій науковій роботі продовжувала досліджувати розвиток мисленневих операцій у молодших школярів. Положення, викладені в дисертації, вона використала у своєму першому методичному посібнику для вчителів «Порівняння в навчанні учнів» (1977). У ньому вчений узагальнила результати своїх досліджень щодо формування в учнів умінь порівнювати та виклала чіткі методичні рекомендації вчителям (Савченко О.Я., 1977, с. 37).

Досліджуючи у подальшому проблему формування творчого мислення в учнів початкової школи, Олександра Яківна розглядала пізнавальну активність та пізнавальну самостійність школярів як ефективний засіб розвитку їхнього творчого мислення (Савченко О.Я., 1972, с. 5). Науковець стверджувала, що творче мислення розвивається у пізнавальній діяльності дітей, а у структурі такої діяльності особливого значення вона надавала пізнавальній активності та пізнавальній самостійності молодших школярів. На думку дослідниці, «пізнавальна активність та самостійність являють собою якісні характеристики навчальної діяльності, які сприяють формуванню в учнів прагнення до творчої активної діяльності в усіх видах розумової та фізичної праці» (Савченко О.Я., 1972, с. 6).

Олександра Яківна неодноразово стверджувала: «Освітня технологія розвитку творчого мислення в процесі навчання — це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань. Ця технологія допомагає готувати дітей нового покоління, які вміють розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. При запровадженні цієї технології знання засвоюються набагато краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення» (Савченко О.Я., 1997, с. 185–186).

Вважаємо, що О. Савченко вдалося створити ефективну педагогічну систему формування пізнавальної самостійності молодших школярів, яка сприяє розвитку мислення учнів.

У монографії «Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів» (1982) учений узагальнила результати своїх досліджень щодо важливості розвитку в молодших школярів пізнавальної самостійності як ефективного засобу активізації процесу навчання. Олександра Яківна висувала: «У розвитку пізнавальної самостійності учнів слід підкреслити винятково важливу роль запровадження системи пізнавальних задач і навчання способів їх розв'язування» (Савченко О.Я., 1982, с. 8).

Слід зазначити, що про важливість використання у навчальному процесі молодших школярів системи пізнавальних завдань дослідниця писала і раніше. Так, ще у 1979 р. у статті «Навчати дітей учитися» О. Савченко стверджувала, що «пізнавальна задача містить у собі проблему, розв'язання якої збагачує школярів новими знаннями, новими способами діяльності» (Савченко О.Я., 1972, с. 8). Крім того, вчений зазначала: «Хоча в початкових класах пізнавально-проблемні завдання нескладні за змістом і структурою, проте навіть найпростіша задача містить у собі питання, яке спонукає дітей до міркування, порівняння, доведення, встановлювання причинно-наслідкових зв'язків, висловлення оцінних суджень, визначення головного і другорядного» (Савченко О.Я., 1978, с. 68).

У багатьох своїх дослідженнях О.Я. Савченко доводила, що навчання є основною формою розвитку пізнавальної активності молодших школярів. З одного боку, під час навчального процесу учні здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, а з другого — у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості школяра, завдяки яким він може самостійно і творчо не лише використовувати запас знань, а й шукати нове, задовольняючи свої потреби в пізнанні. Чим молодший вік, тим цікавіші слід давати завдання. Найбільш цікавим є те, що максимально розвиває самостійність дитини, збуджує її думку. Викладання, вважає дослідниця, має бути захоплюючим — таким є один із принципів методики сучасного уроку. При цьому Олександра Яківна зауважувала, що «інтерес не має нічого спільного з розважальністю, яка не містить пізнавальної мети. Істинний інтерес до пізнання виникає у тих випадках, коли воно пов'язане з вирішенням проблеми. Це означає, що кожен урок повинен мати пізнавальний характер і при цьому захоплювати своїм змістом та способом викладу» (Савченко О.Я., 1979, с. 8).

Поділяємо думку Олександри Яківни і щодо того, що неможливо без формування у молодших школярів вміння навчатися розвинути пізнавальну активність та самостійність учнів. Слід зазначити, що і на початку своєї педагогічної та наукової діяльності, й вже набагато пізніше Олександра Яківна головне завдання початко-

вої школи вбачала у тому, щоб сформувати особистість, яка вміє і хоче навчатися. Необхідність сформувати у молодшого школяра вміння навчатися науковець пояснює так: «для того, щоб підготувати дитину до самостійного життя, необхідно, щоб школярі відчували потребу в знаннях, прагнули до оволодіння ними» (Савченко О.Я., 1997, с. 68). Ще у 1979 р. у статті «Навчати дітей учитися» О. Савченко стверджувала: «Навчити дитину вчитися — означає підготувати її до самостійного життя». Обов'язковими умовами розвитку в дітей вміння навчатися вчений визначила пробудження в учнів допитливості, спостережливості, зацікавленості навколишнім, бажання якомога більше знати і вміти (Савченко О.Я., 1979, с. 74).

«Щоб уміти вчитися, — дійшла висновку Олександра Яківна, — треба вже у молодшому шкільному віці оволодіти певними організаційними та мисленневими навичками» (Савченко О.Я., 1979, с. 70). Тут учений особливе місце відводила засвоєнню учнями раціональних прийомів навчальної діяльності та вироблення навичок вмілого користування підручником. Серед них особлива роль, на її думку, належить розв'язуванню задач (Савченко О.Я., 1979, с. 70).

Дослідниця переконана, що діти не хочуть навчатися, бо не вміють цього робити. О. Савченко спростовувала думку деяких педагогів, які стверджують, що спрощення підручників зі шкільних предметів для початкової школи сприяє кращому засвоєнню знань та ефективному розвитку молодших школярів. Для реалізації вищезазначеного завдання необхідно не спрощувати підручники, а саме навчити дитину навчатися. Підручники адаптуються до різних інтересів та здібностей учнів молодшого шкільного віку таким чином, що у кожному з них є матеріал, обов'язковий для всіх, і матеріал для тих, хто хоче знати більше. Крім того, значний потенціал у розвитку творчого мислення та творчих здібностей учнів 1–4 кл. є у своєрідному доповненні до підручників — у навчально-методичних комплектах (книжках для читання, хрестоматіях, збірниках вправ та задач, робочих зошитах з друкованою основою).

На думку вченого, матеріал підручника не може постійно стимулювати самостійну творчу діяльність учнів та осмислення ними певних явищ, оскільки не асоціюється дітьми з реальними життєвими враженнями. Підтримуємо позицію О. Савченко щодо того, що молодшим школярам потрібно передусім вивчати навколишній світ, ознайомлюватися з видами трудової діяльності, явищами суспільного життя, подіями, характерними для місця проживання учнів. Це все, стверджує Олександра Яківна, у цілому сприятиме розвитку пізнавальної активності та формуванню творчого мислення молодших школярів.

Продовжуючи традиції М. Богдановича та поділяючи думку вченого щодо важливої ролі завдань розвивального характеру в навчальному процесі, які не лише сприяють всебічному розвитку учнів, а й готують їх до самостійної творчої діяльності, О. Савченко розробила у 1990-х роках систему розвивальних посібників для учнів початкової школи «Умій вчитися». Головною метою створення посібників було формування творчого мислення молодших школярів, розвиток їхньої пізнавальної активності та самостійності.

Посібник «Умій вчитися» (1996), що складається із дев'яти серій, містить завдання, пов'язані з розкладанням предметів на частини — елементи, об'єднання предметів у групи за певними ознаками — класифікацію, співвідношення між цілим та частинами. Багато завдань передбачають моделювання та схематизацію (завдання на уточнення та діагностику розуміння, на взаємне розташування предметів у просторі, на встановлення порівняльних взаємовідношень, логічних та часових зв'язків, на комбінування, на співвідношення між цілим та частинами). Завдання посібника допомагають не лише формувати у молодших школярів загально навчальні вміння, а й вчать порівнювати, розрізняти об'єкти за кольором, розміром, формою, виділяти ціле та частини, узагальнювати, доходити висновків. Завдання різного рівня складності дає можливість педагогу здійснювати індивідуальний та диференційований підхід до учнів. У цілому увесь посібник разом із різноманітними завданнями та ілюстраціями до них сприяє формуванню творчого мислення молодших школярів, розвитку часових та логічних зв'язків, збагачення мовлення учнів.

Учений стверджувала, що обов'язковими інструментами активного пізнання є чутливе вухо, гострий зір, вправна рука, чітке мислення. «Ці дорогоцінні якості мислячої людини рідко кому дарує природа, їх потрібно розвивати. Молодший шкільний вік багатий прихованими здібностями, які важливо своєчасно підтримати, дати відповідну поживу сприйняттю, розуму, уяві» (Савченко О.Я., 1979, с. 110).

У книзі «Барвистий клубок» (1995) зінтегровані завдання з різних шкільних предметів, вони активізують життєві спостереження учнів, допомагають добре закріпити навчальний програмний матеріал першого класу. Загадки, проблемні питання, схеми, малюнки, римовані запитання дають можливість успішно поєднати мислення та сприймання з практичними діями. Багато завдань у посібнику пов'язані з формуванням в учнів вміння спостерігати за певним об'єктом помічати суттєві ознаки, визначати відмінне. Саме ці операції, на думку О. Савченко, необхідні маленькій особистості від самого початку самостійного навчання. Для вироблення зазначених

умінь у посібнику вміщено завдання, які навчають учнів аналізувати: звуко-буквений аналіз, аналіз елементів письма літер, склади та слова, склад числа; завдання на порівняння: порівняння слів, чисел, предметів, об'єктів живої та неживої природи, пір року, вчинків людей тощо. У «Слові до вчителів та батьків» автор наголошує: «Пропонуючи дітям те чи інше завдання, слід дотримуватися поступовості в роботі й послідовного відпрацювання з допомогою дорослого всіх розвивальних можливостей змісту». Педагог пропонує спланувати вчителю за книгою 34 уроки з розвитку пізнавальних здібностей та творчого мислення першокласників, поєднуючи при цьому на уроці індивідуальну, парну та групову роботу. О. Савченко радить батькам та педагогам у роботі з учнями над виконанням завдань посібника не підганяти дитину, давати їй можливість подумати самій. На думку автора, краще повернути увагу першокласника до схеми, малюнка, допомогти формулювати міркування, заохочувати дитину до мислення, ініціативи, стимулювати позитивну мотивацію до навчання (Савченко О.Я., 1995, с. 111).

У посібнику «Розвивай свої здібності» вміщено навчальний матеріал інтегрованих уроків з розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів. Головна мета уроків — цілеспрямований розвиток спостережливості, зорового і слухового сприймання, вміння запитувати, аналізувати, розрізняти типове та особливе, істотне і неістотне, узагальнювати, виключати, комбінувати, уявляти тощо. Книга містить великий потенціал для формування творчого мислення молодших школярів та активізації творчої діяльності в цілому. Учні можуть реалізувати себе у виготовленні виробів з природного матеріалу, створенні орнаменту, витинанок, малюванні, складанні розповідей, казок, віршів тощо. Тексти посібника є зразком творчості найкращих митців слова, що спонукає дітей наслідувати мовленнєві слова, образні звороти у своєму мовленні, творчості. Педагог у посібнику розвиває ідею щодо необхідності вироблення вміння навчатися, яка, на її думку, передбачає створення системи самосвідомості навчання, що органічно вписується у сам освітній процес.

Посібник «Умій вчитися» є логічним продовженням роботи з розвитку творчих здібностей та формування творчого мислення учнів, розпочатої в попередніх класах. Мета — допомогти молодшим школярам оволодіти загально навчальними вміннями і навичками. За програмою початкової школи виділено чотири групи вмінь: організаційні, логіко-мовленнєві, мислительні, контрольні-оцінні, які необхідно сформувати у молодших школярів. Структурно кожна тема поєднує різні види діяльності: роботу з текстом, схемою, малюнками, дії за зразком,

аналогією, цілком самостійні, творчі. Учням пропонуються завдання, які формують організаційно-творчі вміння (планувати роботу, цінувати час, самостійно організувати власну діяльність, контролювати та оцінювати її), навчають умінь, необхідних для здійснення повноцінної творчої діяльності: аналізувати, виділяти головне, порівнювати, завершувати, шукати причину, передбачати наслідки, узагальнювати, доводити думку. Творчі завдання дають змогу молодшим школярам реалізувати свою фантазію в аплікації з соломки, у малюванні, в усних розповідях, у письмових творах та віршах.

Висновки. Проаналізувавши науковий доробок О. Савченко, маємо підстави стверджувати, що до важливих засобів формування творчого мислення та творчих здібностей молодших школярів, розвитку їхньої пізнавальної активності, самостійності ще у 1960–1970-ті роки Олександра Яківна відносила використання у процесі навчання словниково-логічних вправ та порівняння. Розглядаючи роль порівняння як важливого дидактичного методу у формуванні мислення молодших школярів, вчений розробила методичні рекомендації щодо ефективного використання цього прийому на уроках та вказувала на основні умови, за яких порівняння буде дієвим. Крім того, дослідниця створила модель поетапного формування вміння порівнювати.

У своєму науковому доробку О. Савченко розглядала творче мислення як важливий компонент у формуванні загально навчальних умінь школярів. Створена нею теорія розвитку пізнавальної активності та самостійності молодших школярів

мала значний вплив на вдосконалення змісту, форм, засобів і методів навчання у початковій школі. Серед усіх мотивів навчальної діяльності дослідниця виділила найвагомий — пізнавальний інтерес, що виникає і зміцнюється лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуального напруження та самостійної діяльності. Така ситуація, на думку Олександри Яківни, сприяє не лише розвитку пізнавальних інтересів та самостійності учнів, а й формуванню творчого мислення молодших школярів.

Сьогодні в умовах існування початкової освіти в Україні на засадах компетентнісного підходу та стандартизації освіти, коли дитина стає активним суб'єктом навчання, ідеї О. Савченко та інших педагогів щодо формування творчого мислення учнів набувають особливої актуальності. До важливих засобів формування творчого мислення та творчих здібностей молодших школярів, розвитку їхньої пізнавальної активності, самостійності педагог відносить збагачення діяльнісного компонента уроку як одного з найважливіших складових цього процесу різними видами активної навчальної взаємодії: використання різних інтерактивних методів та прийомів, виконання багатьох видів прогнозувальних, творчих завдань, робота в групах та парах, розгортання діалогів тощо.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні наукового доробку О. Савченко щодо впливу пізнавальної активності та пізнавальної самостійності учнів на формування у молодших школярів творчого мислення.

ДЖЕРЕЛА

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 15.06.2015).
2. Савченко О.Я. Барвистий клубок: Дивись, міркуй, відповідай: Навчання і розваги : навч. посіб. / О.Я. Савченко. — К. : Генеза, 1995. — 112 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи / Олександра Яківна Савченко. — К. : Абрис, 1997. — 376 с.
4. Савченко А.Я. Дидактический прием сравнения как средство обучения и развития младших школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.730 / Александра Яковлевна Савченко. — Минск : Минский гос. пед. ин-т им. А.М. Горького, 1971. — 28 с.
5. Савченко О.Я. Навчати дітей учитися / О.Я. Савченко // Початкова школа. — 1979. — № 11. — С. 68–74.
6. Савченко О.Я. Поетапне формування вміння порівнювати / О.Я. Савченко // Початкова школа. — 1972. — № 9. — С. 32–36.
7. Савченко О.Я. Порівняння в навчанні учнів початкових класів : навч. посіб. / О.Я. Савченко. — К. : Рад. шк., 1977. — 152 с.
8. Савченко О.Я. Порівняння на уроках у 1–3 класах / О.Я. Савченко // Початкова школа. — 1970. — № 12. — С. 36–40.
9. Савченко О.Я. Розвивай свої здібності : навч. посіб. для молодших школярів / О.Я. Савченко. — К. : Освіта, 1996. — 192 с.

10. Савченко О.Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников / О.Я. Савченко ; НДІП УРСР. — К. : Рад. шк., 1982. — 177 с.
11. Савченко О.Я. Словниково-логічні вправи в 1–2 класах / О.Я. Савченко // Укр. мова і л-ра в шк. — 1969. — № 5. — С. 70–73.
12. Савченко О.Я. Умії вчитися : навч. посіб. для молодших школярів / О.Я. Савченко. — К. : Освіта, 1996. — 192 с.

REFERENCES

1. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky [National Strategy for Development of Education in Ukraine for 2012–2021s] (in Ukrainian).
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
2. Savchenko O.Ya. (1995). Barvystyi klubok: Dyvys, mirkui, vidpovidai: Navchannia i rozvagy: navch. posib. [Colorful Tangle: Look, Think, Answer. Teaching and Entertaining]. K., Heneza, 112 s. (in Ukrainian).
3. Savchenko O.Ya. (1997). Dydaktyka pochatkovoї shkoly [Elementary School Didactics]. K., Abrys, 376 s. (in Ukrainian).
4. Savchenko A.Ya. (1971). Didakticheskie priemy sravneniia kak sredstvo obucheniia i razvitiia mladshykh shkolnikov [Didactic Acceptance of Comparison as a Means of Training and Development of Junior Schoolchildren]. Avtoref. diss. kand. ped. nauk: 13.730. Minsk, Minskii gos. ped. un-t im. A.M. Gorkogo, 28 s. (in Russian).
5. Savchenko O.Ya. (1979). Navchaty ditei uchytysia [Teach Children to Study]. *Pochatkova shkola*, 11, 68–74 (in Ukrainian).
6. Savchenko O.Ya. (1972). Poetapne formuvannia vminnia porivniuvaty [Step-by-Step Development of Ability to Compare]. *Pochatkova shkola*, 9, 32–36 (in Ukrainian).
7. Savchenko O.Ya. (1977). Porivniannia v navchanni uchniv pochatkovykh klasiv: navch. posib. [Comparison of Elementary School Students' Learning: tutorial]. K., Rad. shk., 152 s. (in Ukrainian).
8. Savchenko O.Ya. (1970). Porivniannia na urokakh u 1–3 klasakh [Comparison of Elementary School Students' Learning: tutorial]. *Pochatkova shkola*, 12, 36–40 (in Ukrainian).
9. Savchenko O.Ya. (1996). Rozvyvai svoi zdibnosti: Navchalnyi posibnyk dlia molodshykh shkoliariv [Develop Your Abilities: handbook for junior students]. K., Osvita, 192 s. (in Ukrainian).
10. Savchenko O.Ya. (1982). Rozvytok piznavalnoi samostiinosti molodshykh shkoliariv [Development of Cognitive Autonomy of Junior Students]. NDIP URSR, K, Rad. shk., 177 s. (in Ukrainian).
11. Savchenko O.Ya. (1969). Slovnynkovo-lohichni vpravy v 1–2 klasakh [Dictionary-Logical Exercises in 1–2 Forms]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 5, 70–73 (in Ukrainian).
12. Savchenko O.Ya. (1996). Umii vchytysia : navch. posib. dlia molodshykh shkoliariv [Be Able to Study: manual for junior pupils]. K., Osvita, 192 s. (in Ukrainian).

Калиниченко Л.Н.

ИДЕИ А. САВЧЕНКО О ФОРМИРОВАНИИ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ (1970–1990-е гг.)

В статье раскрыты психолого-педагогические взгляды А. Савченко на пути формирования творческого мышления младших школьников. Акцентировано внимание на исследованиях ученым сравнения и других видов мыслительных операций, овладение которыми рассматривается как залог развития творческого и других видов мышления у учащихся 1–4 классов. Раскрыто видение А. Савченко связи между мышлением и умственным развитием детей, а также толкование ученой понятия «творческое мышление». Показано влияние познавательной активности и самостоятельности учащихся, а также мыслительных операций, в частности сравнения, на формирование творческого мышления детей. Обосновано влияние содержания и методов обучения на формирование мышления учащихся. Аргументировано актуальность использования идей А. Савченко в современном учебно-воспитательном процессе начальной школы.

Ключевые слова: А. Савченко, младший школьный возраст, познавательная активность, познавательная самостоятельность, умственное развитие, творческое мышление.

Liudmyla Kalinichenko

O. SAVCHENKO'S IDEAS ABOUT DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' CREATIVE THINKING (1970–1990s)

The article reveals O. Savchenko's pedagogical views on primary school students' creative thinking.

In the period of the development of Ukraine we can find out the increase of the scientists' and society's interest to the historical achievement. The attention to the inheritance of the past intensifies by the necessity in reconsideration of many events, phenomenons, assessments of the activity of society in general. The problem of creative thinking is considered as a main condition of development of creative personality of junior schoolboy in pedagogical heritage of O. Savchenko.

The scientist investigates peculiarities of primary school students' thinking operations in the process of studying. Focused on scientist's researches of generalization and other kinds of thinking operations, the acquirement of them is considered to be the guarantee of development students' of the 1st–4th grades thinking. The scientist's explanation of the concepts "creative thinking", "cognitive activity", "cognitive independent" is revealed. Creative thinking is the process of making something new. The principal new solving of the problem and creating some "products" of activity can be the result of this. The scientist proves the opinion that the content and methods of teaching influence on the development of students' thinking, formation generalized methods of solving tasks, on the speeding of transformation from differentiation to integration of thinking structures. Creative thinking is the high-level process of thinking. It is individual. The actuality of using O. Savchenko's ideas in modern educational process of teaching and upbringing in primary school is justified.

Key words: *O. Savchenko, preschool age, cognitive activity, cognitive independent, intellectual development, creative thinking.*

Стаття надійшла до редакції 01.08.2017

Прийнято до друку 01.09.2017